

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR Suvi Jokila

TITLE Avaus koulumuistojen tutkimukseen: Kyläkoulumuistot katveessa?

YEAR 2021

DOI <https://doi.org/10.33350/ka.111533>

VERSION Publisher´s pdf

CITATION Jokila, S. (2021). Avaus koulumuistojen tutkimukseen: Kyläkoulumuistot katveessa?. *Kasvatus & Aika*, 15(3–4), 384–389. <https://doi.org/10.33350/ka.111533>

Copyright (c) 2021 Kasvatus & Aika

Tämä työ on lisensoitu Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen Julkinen -lisenssillä.

Avaus koulumuistojen tutkimukseen Kyläkoulumuistot katveessa?

Suvi Jokila

Koulumuistot ovat kiinnostaneet erilaisia yleisöjä niin yksityisissä keskusteluissa, osana paikallishistoriaa kuin laajemmin tutkimuksen kenttää. Koulumuistotutkimus on viime vuosikymmeninä merkittävästi lisääntynyt. Tässä lehdessä koulumuistojen keräämisen tärkeyttä ovat aiemmin peräänkuuluttaneet Arola ja Löfström (2011), jotka ovat nostaneet esiin muun muassa koulumuistotutkimuksen mahdollisuudet suurien yhteiskunnallisten muutosten tarkastelussa. Koulumuistojen tutkimuskenttä on moninainen, ja siinä hyödynnetään erilaisia aineistoja niin Suomessa kuin kansainvälisestikin (Meda & Viñao 2017). Tässä katsauksessa käsittelem aiempaa koulumuistotutkimusta ja erityisesti sen kytkeytymistä kyläkouluihin. Lopuksi esitän, että kyliin ja niiden kouluihin rakentuvia koulumuistojat tulisi tutkia laajemmin.

Koulumuistot aiemmassa tutkimuksessa

Suomalaisten koulumuistot ovat kiinnostaneet tutkijoita jo pidempään, ja aihetta on lähes tytty erilaisista näkökulmista. Tutkimusaineistoina on käytetty monipuolisesti sekä aikalaisaineistoja että muisteluaineistoja. Tutkijalle ne tarjoavat erilaisia näkökulmia tarkastella niin koululaitoksen kuin laajemmin yhteiskunnan kehitystäkin. Koulumuistotutkimuksen aineistoja ovat tutkimuskäyttöön tai muuhun tarkoitukseen tuotetut koulumuistelukirjoitukset (Arola 2016a; Nieminen 2019), haastattelut (Tuomaala 2004; Vitie 2015) ja koulujen vuosikirja-aineistot (Nieminen 2016) sekä muunlaiset aineistot (Anttila & Väänänen 2013). Osa aineistoista on alun perin tuotettu muuhun kuin tutkimuskäyttöön. Myös aineistojen laajuuksissa on eroja osan keskittyessä pieniin muutaman henkilön muistoihin, toisten tarkastellessa laajempia aineistokokonaisuuksia. Aineistot eroavat myös siinä, onko ne kerätty saman paikkakunnan tai samaa koulua käyneiltä (esim. Tuomaala 2004), myöhemmin tiettyyn koulutukseen päätyneiltä ryhmittä (esim. opettajaksi opiskelevat Karvonen ym. 2018) tai paikkaan sitoutumattomina kokonaisuuksina (esim. Arola 2016a).

Yksi laajimmista Suomessa kerättyistä muistitietoaineistoista on Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran yhdessä Kansanrunousarkiston kanssa vuonna 2013 toteuttama *Minun koulumuistoni* -keruuaineisto, jossa ihmisiä pyydettiin kirjoittamaan omista koulumuistoistaan. Kirjoittajien syntymävuodet jakautuvat 1910-luvulta 1980-luvulle ja muistelijoihin kuuluu niin opiskelijoita, opettajia kuin muuta koulun henkilökuntaa sekä virkamiehiä. Kirjoitusten aihepiiriä ei rajattu ja kirjoituksia ker-

tyi yhteensä 261:ltä tiedonluovuttajalta (Arola 2016a.) Aineiston pohjalta on kirjoitettu useita julkaisuja, esimerkiksi Arolan (2016b) artikkelissa keskitytään sota-ajan näkymiseen ja kokemiseen koulumuistoaineistossa.

Koulumuistotutkimuksessa niin Suomessa kuin kansainvälisestikin (Tanggaard & Nielsen 2013) näyttävät koululaisten kokemusten sijaan painottuvan koulun henkilökunnan, erityisesti opettajien koulumuistot. Koulumuistot ovat lisäksi painottuneet ylä- ja keskiluokkaisten muistoihin samalla, kun työväenluokkaiset muistot ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Sama havainto on tehty myös kansainvälisessä kouluhistoriaa käsittelevässä kirjallisuudessa (Rose 1993). Esimerkiksi Vitie (2015) on tutkinut kolmen keskiluokkaisen naisen muistelua koulutuspolustaan 1920-luvulla ja siirtymisestäään työelämään 1930-luvulla. Naisten sosiaalisen aseman voidaan nähdä vaikuttaneen heidän koulutusmahdolluuksiinsa, samalla kun haastateltavat pohtivat asemaansa suhteessa laajempaan yhteiskunnalliseen normiin. Myös sukupuolen kautta rakentuvat koulumuistot ovat herättäneet tutkimuksellista kiinnostusta (esim. Kosonen 1998).

Koulumuistotutkimuksessa on oltu kiinnostuneita myös valikoitujen ihmisryhmien koulumuistoista, esimerkkinä opettajaksi opiskelevien (Uitto & Syrjälä 2008; Vuorikoski 2003) ja vanhempien muistoista (Metso 1999). Uitto ja Syrjälä (2008) tutkivat opettajien ja oppilaiden suhteita opettajaksi opiskelevien näkökulmasta. He pyrkivät antamaan entisille oppilaille tilaa kertoa omista kokemuksistaan ja oppia ymmärtämään, miksi jotkut opettajat muistetaan paremmin kuin toiset.

Tutkimukset ovat usein myös keskittyneet jonkin teeman ympärille. Kosonen (1998) tutki väitöskirjassaan naiseksi kasvamista ja koululiikuntakoulukokemuksia, kun taas Uitto ja Syrjälä (2008) tarkastelivat opettajaksi opiskelevien omia koulukokemuksia keskittyen heidän opettajiin liittyviin muistoihin. Myös *Minun koulumuistot* -kirjoitelma-aineisto on mahdollistanut moninaiset näkökulmat aineiston analysoinnissa.

Koulumuistot paikannetaan usein johonkin yhteiskunnalliseen hetkeen tai merkittävään koulutusuudistukseen. Koulumuistotutkimuksella eli mikroaineistojen analyysillä on tavoiteltu laajempien yhteiskunnallisten ilmiöiden (Koski 2003; Millei ym. 2019; Pannula Toft ym. 2018; Tuomaala 2004, 2007) ja koulutusuudistusten ymmärtämistä (Nieminen 2019). Ajallisesti koulumuistoja on tutkittu 2000-luvulle asti. Niemisen (2019) tarkastelussa opettajien koulumuistoja tutkittiin peruskoulureformin ajalta. Hänen mukaansa opettajat toivat pääosin esiin yhteisymmärryksen uudistuksesta ja sen positiivisista vaikutuksista. Hän pohittiin positiivisen vireen liittyvän siihen, että usein menneestä halutaan muistella positiivisia asioita. Nieminen (2016) on tarkastellut koulun vuosikirja-aineistolla koulun muutosta 1880-luvulta lähes 2010-luvulle ja havainnut yhteiskuntaluokkaan ja sukupuoleen kytkeytyviä muutoksia ja merkityksiä.

Koulumuistotutkimusta on aiemmin tehty paikallisesti keskittyen johonkin maantieteelliseen alueeseen, joskin tutkimusta on verrattain vähän. Yksi merkittävästä Suomessa tehdystä tutkimuksesta on Tuomaalan (2004; 2007) väitöskirja, jossa tutkittiin maalaislapsuutta ja maalaislasten koulunkäyntiä 1920- ja 1930-luvuilla Pohjois-Pohjanmaalla ja Keski-Suomessa. Tutkimuksen keskiössä on maalaislapsuuden muutos kohti kansalaiskasvatusta. Tuomaala (2007, 55) kuvaa: ”(k)unkin kansakoulun käytännöt ja kokemukset syntyivät kuitenkin lasten, opettajien, vanhempien ja kyläyhteisöjen välisessä vuorovaikutuksessa”. Koulun tuleminen maaseudulla asuvien lasten ulottuville oli merkittävä muutos maalaislapsuudessa. Kansakoulua rakennettiin heijastelemaan yhtenäistä kansaa. (Tuomaala 2007.) Kuten Tanggaard ja Nielsen (2013) toteavat, oppiminen ja koulunkäynti eivät tapahdu jonkinlaisessa ajallisessa ja tilallisessa tyhjiössä, vaan kokemukset rakentuvat paikassa. Tämän tueksi he käyttävät tilanteisen oppimisen teoriaa (situated learning theory, tarkemmin Lave

& Wenger 1991) painottaen kouluja paikkasidonnaisina instituutioina. Arolan (2016b) analyysissä sodan kokemisesta koulumuistoissa havaitaan paikan kautta rakentuvia merkityksiä (maaseutu–kaupunki) ja muistelijan omaan lähipiiriin linkittyviä eroja. Analyysin voidaan nähdä vahvistavan tarvetta koulumuistojen tarkasteluun paikkaan ja henkilön elinpiiriin kytkeytyvinä ilmiöinä ajallisen (esimerkiksi sukupolvet) tarkastelun lisäksi.

Maaseudun kyläkoulut tutkimuksen varjoissa

Lähtiessäni selvittämään minkälaista aiempaa tutkimusta kyläkoulua käyneistä on olemassa, havaitsin hyvin varhaisessa vaiheessa, että juuri kyläkouluun kytkeytyvää tutkimusta on melko vähän. Ottaen huomioon kyläkoulujen merkittävän roolin suomalaisen koulujärjestelmän kehityksessä (Tedre & Pöysä, 2015), on yllättävää, että niiden tutkiminen on jossain määrin jäänyt katveeseen ja osin paikallisten historiikkien ja aktiivien varaan. Koulumuistot ovat saaneet monia paikallisaktiiveja ja muita harrastajia tutkimaan ja kirjoittamaan jonkin alueen kouluhistoriaa ja -muistoja (esimerkiksi Haltia ym. 2021 Paimiosta) ja aiheesta on tehty opinnäytetöitä (esim. Kosonen 1998; Vitie 2018). Erityisesti kyläkouluissa opiskelleiden kokemukset ovat jääneet tutkimuksessa vähemmälle huomiolle. Kyläkoulun käyneiden ikäluokat vanhenevat ja siten tarve muistojen keruulle tulee alati tärkeämmäksi ja ajankohtaisemmaksi.

Kyläkouluilla on ollut merkittävä rooli osana suomalaista kouluhistoriaa. Viime vuosikymmeninä kyläkoulukeskustelu on kuitenkin keskittynyt kouluverkon harvenemiseen ja kyläkoulujen lakkauttamiseen. Pienten koulujen määrä on laskenut merkittävästi. Kun vielä vuonna 1991 pieniä kouluja oli 2093, vuonna 2009 niiden määrä oli pudonnut 738 kouluun. Ilmiö ei kuitenkaan ole uusi vaan pieniä kouluja on lakkautettu jo 1960-luvulta lähtien, erityisen nopeaa tahti on kuitenkin ollut 1990-luvun laman jälkeen. Lakkautettujen listalla ovat olleet erityisesti maaseudun kyläkoulut. (Autti & Hyry-Beihammer 2009; 2014.) Viimeisen kymmenen vuoden aikana lakkautetuista kouluista alle 50 oppilaan koulut ovat vähentyneet eniten (Tilastokeskus 2020). Opetushallituksen tuoreiden arvioiden mukaan koulujen määrän odotetaan edelleen jopa puolittuvan vuoteen 2040 mennessä ja samalla koulujen koon kasvavan (OPH 2020). Kyläkoulujen lakkautuksia on tutkijoiden keskuudessa nostettu esiin myös puheenvuoroin (Autti & Hyry-Beihammer 2009), ja aiheesta valmistunut *Kun koulu vapautui vankilasta* -dokumenttielokuva (2017) on saanut kansainvälistä näkyvyyttä.

Aiemmin kyläkouluja on tutkittu jonkin verran keskittyen muun muassa koulujen lakkautuksiin (Autti & Hyry-Beihammer 2009; 2014; Karlsberg-Granlund 2011), kouluista käytävään julkiseen keskusteluun (Tantarimäki 2014) ja koulujen merkitykseen laajemmin kyläyhteisössä (Kalaoja & Pietarinen 2009). Tantarimäki ja kumppanit (2014) ovat painottaneet positiivista kyläkoulukeskustelua ja tuoneet esiin uudenlaisia avauksia kyläkoulukeskusteluun, kuten kylien monikulttuuristumisen osana maahanmuuttopolitiikkaa (Komulainen 2014).

Koulutustutkimuksessa huomio kiinnittyy usein kaupunkeihin samalla, kun maaseutua käsitellään kaupungille alisteisena. Tedre ja Pöllänen (2016) puhuvatkin metodologisesta urbanismista, joka ottaa annettuna kaupungin tutkimuksen kontekstina. Matthews ja kumppanit (2000) viittaavat piilotetun maantieteen (hidden geography) käsitteeseen korostaessaan lapsuuden tutkimuksen kaupunkikeskeisyyttä. Maaseudun vahvempi nostaminen koulutustutkimuksen kentälle on tärkeää, jotta saamme monipuolisen kuvan koulun merkityksistä erilaisissa konteksteissa. Samalla maalaiskyläkoulumuistot voivat tuoda uusia näkö-

kulmia maaseudusta ja kyläkouluista käytävään keskusteluun. Koulumuistotutkimuksissa huomio on painottunut vanhempiin ikäluokkiin ja esimerkiksi 1990-luvun ja 2000-luvun kyläkoulun käyneistä tiedämme vähemmän huolimatta siitä, että näiden vuosikymmenten aikana maaseudun kyläkouluja on lakkautettu merkittävästi.

Kirjallisuus

- Anttila, Erkki & Väänänen, Ari 2013. Rural schoolteachers and the pressures of community life: Local and cosmopolitan coping strategies in mid-twentieth-century Finland. *History of Education* 42 (2), 182–203. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2013.766267>
- Arola, Pauli 2007. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma ja yhteiskunnan rakennusmuutos. Koulu ja menneisyys. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 2007. Helsinki: Suomen kouluhistoriallinen seura, 26–45.
- Arola, Pauli 2016b. Sotien kokemukset ja koulumuistojen kertojat. Teoksessa Säntti, Janne (toim.), *Koulumuistot – kokemuksia koulusta, tutkimusta muistelusta*. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2016. Helsinki: Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura, 56–88.
- Arola, Pauli 2016a. Vuosisadan koulumuistot keruukohteena. Teoksessa Säntti, Janne (toim.), *Koulumuistot – kokemuksia koulusta, tutkimusta muistelusta*. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2016. Helsinki: Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura, 1–15.
- Arola, Pauli & Löfström, Jan 2011. Keruukohteena päiväkotit- ja koulumuistot. *Kasvatus & Aika* 5 (3), 114–115 [www-lähde]. < <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68423/29562> > (Luettu 1.10.2021).
- Autti, Outi & Hyry-Beihammer, Eeva Kaisa 2009. Kyläkouluverkko tuhoutumassa – koulujen lakkauttaminen jatkuu kiivaana. *Kasvatus & Aika* 3 (4), 54–63 [www-lähde]. < <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68132/28982> > (Luettu 1.10.2021).
- Autti Outi & Hyry-Beihammer, Eeva Kaisa 2014. School closures in rural Finnish communities. *Journal of Research in Rural Education* 29 (1), 1–17.
- Beach, Dennis, Johansson, Monica, Öhrn, Elisabeth, Rönnlund, Maria & Rosvall, Per-Åke 2019. Rurality and education relations: Metro-centricity and local values in rural communities and rural schools. *European Educational Research Journal* 18 (1), 19–33. <https://doi.org/10.1177/1474904118780420>
- Haltia, Marjatta, Salamäki, Antti & Summa, Anne 2021. *Vistalt ja muhált: Kansakoulumuistoja Paimiosta*. Paimio: Paimion Perinneyhdistys ry.
- Hyry-Beihammer, Eeva Kaisa & Autti, Outi 2014. Pienkoulun ja paikallisuuden rakentumisia pohjoisella maaseudulla. Teoksessa Hyry-Beihammer, Eeva Kaisa, Hiltunen, Mirja & Estola, Eila (toim.), *Paikka ja kasvatus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 31–54.
- Karvonen, Ulla, Heinonen, Pilvi, Tainio, Liisa, Routarinne, Sara & Ahlholm, Maria 2018. Opettajan kosketus oppilaiden koulumuistoissa: Opettajan toimintaa selittämässä. *Kasvatus & Aika* 12 (4), 5–21 [www-lähde]. < <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/76611/38371> > (Luettu 1.10.2021).
- Kalaoja, Esko & Pietarinen, Janne 2009. Small rural primary schools in Finland: A pedagogically valuable part of the school network. *International Journal of Educational Research* 48 (2), 109–116. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2009.02.003>

- Karlberg-Granlund, Gunilla 2011. Coping with the threat of closure in a small Finnish village school. *Australian Journal of Education* 55 (1), 62–72. <https://doi.org/10.1177/000494411105500107>
- Komulainen, Sirkka 2014. Monikulttuurisuutta kyläkouluissa – katsaus kahteen maaseutukuntaan Pirkanmaalla. Teoksessa Tantarimäki, Sami, Komulainen, Sirkka, Rantanen, Manu & Heikkilä, Elli. *Vastavirtaan ja valtavirtaan: avauksia kyläkoulukeskusteluun: tapaustutkimuksena kyläkoulun muuttuva rooli muuttuvassa kuntakentässä: esimerkkeinä monikulttuurinen kyläkoulu, uusi kyläkoulurakennus ja kyläkoulukeskustelun muutos*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 61–85.
- Koski, Leena 2003. Oppikoulunuoruus 1940–1950-luvuilla. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuoruuden historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 283–313.
- Kosonen, Ulla 1998. Koulumuistoja: Naiseksi kasvamisesta. Jyväskylä: SoPhi.
- Matthews, Hugh, Taylor, Mark, Sherwood, Kenneth, Tucker, Faith, & Limb, Melanie 2000. Growing-up in the countryside: children and the rural idyll. *Journal of Rural Studies* 16, 141–153. [https://doi.org/10.1016/S0743-0167\(99\)00059-5](https://doi.org/10.1016/S0743-0167(99)00059-5)
- Meda, Juri & Viñao, Antonio 2017. School Memory: Historiographical Balance and Heuristics Perspectives. Teoksessa Yanes-Cabrera, Christina, Meda, Juri & Viñao, Antonio (toim.), *School Memories*. Springer, Cham, 1–9. https://doi.org/10.1007/978-3-319-44063-7_1
- Metso, Tuija. 1999. Erilaista ja tuttua. Koulu vanhempien koulumuistoissa. Teoksessa Tolonen, Tarja (toim.), *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino, 267–283.
- Millei, Zsuzsa, Silova, Iveta & Gannon, Susanne 2019. Thinking through memories of childhood in (post)socialist spaces: ordinary lives in extraordinary times. *Children's Geographies* (pre-print). <https://doi.org/10.1080/14733285.2019.1648759>
- Nieminen, Marjo 2016. From elite traditions to middle-class cultures: images of secondary education in the anniversary books of a Finnish girls' school, 1882–2007. *Paedagogica Historica* 52 (3), 236–251. <https://doi.org/10.1080/00309230.2016.1148059>
- Nieminen, Marjo 2019. Teachers' written school memories and the change to the comprehensive school system in Finland in the 1970s. *Paedagogica Historica* 55 (2), 253–276. <https://doi.org/10.1080/00309230.2018.1499785>
- OPH 2020. Peruskouluverkko harvenee ja koulujen keskimääräinen koko kasvaa [www-lähde]. < <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2020/peruskouluverkko-harvenee-ja-koulujen-keskimaarainen-koko-kasvaa> > (Luettu 1.10.2021).
- Pannula Toft, Pia, Paksuniemi, Merja & Westberg, Johannes 2018. The challenge of returning home: the role of school and teachers in the well-being of Finnish war children, “Finnebørn”, during and after World War II. *Paedagogica Historica* 54 (6), 736–749. <https://doi.org/10.1080/00309230.2018.1521449>
- Rantala, Jukka & Säntti, Janne 2007. Kansanopettajana 1900-luvun Suomessa. Teoksessa *Koululaitos itsenäisen Suomen rakentajana*. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 2007. Helsinki: Suomen kouluhistoriallinen seura, 146–178.
- Rose, Jonathan 1993. Willingly to school: The working-class response to elementary education in Britain, 1875–1918. *Journal of British Studies* 32 (2), 114–138. <https://doi.org/10.1086/386025>
- Tanggaard, Lene & Nielsen, Klaus 2013. School Memories Situating School. *Scandinavian Journal of Educational Research* 57 (1), 71–88. <https://doi.org/10.1080/00313831.2011.621974>

- Tantarimäki, Sami, Komulainen, Sirkka, Rantanen, Manu & Heikkilä, Elli 2014. *Vastavirtaan ja valtavirtaan: avauksia kyläkoulukeskusteluun: tapaustutkimuksena kyläkoulun muuttuva rooli muuttuvassa kuntakentässä: esimerkkeinä monikulttuurinen kyläkoulu, uusi kyläkoulurakennus ja kyläkoulukeskustelun muutos*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Tantarimäki, Sami 2014. Kyläkoulukeskustelun muuttuva sisältö: Kohde kuntien sivistysjohdon näkemyksiä ja kansainvälisiä ja kotimaisia havaintoja. Teoksessa Tantarimäki, Sami, Komulainen, Sirkka, Rantanen, Manu & Heikkilä, Elli (toim.), *Vastavirtaan ja valtavirtaan: avauksia kyläkoulukeskusteluun: tapaustutkimuksena kyläkoulun muuttuva rooli muuttuvassa kuntakentässä: esimerkkeinä monikulttuurinen kyläkoulu, uusi kyläkoulurakennus ja kyläkoulukeskustelun muutos*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 34–60.
- Tedre, Silva & Pöysä, Ville 2015. Opetus lähtee, koulu jää. Maalaiskoulut paikallisyhteisöissään. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (5), 490–498.
- Tedre, Silva & Pöllänen, Pirjo 2016. Metodologinen urbanismi ja maaseutututkimus. Teoksessa Armila, Päivi, Halonen, Terhi & Käyhkö, Mari (toim.), *Reunamerkintöjä Hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 125–137.
- Tilastokeskus 2020. Peruskoulujen määrä jatkoi laskuaan, oppilaitokset aiempaa suurempia [www-lähde]. < https://www.stat.fi/til/kjarj/2019/kjarj_2019_2020-02-12_tie_001_fi.html > (Luettu 1.10.2021).
- Tuomaala, Saara 2004. *Työtä tekevästä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi: Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Tuomaala, Saara 2007. Maalaislasten ja -nuorten moninaiset koulutiet. *Kasvatus & Aika* 1 (1), 49–59 [www-lähde]. < <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/67881/28480> > (Luettu 1.10.2021).
- Uitto, Minna & Syrjälä, Leena 2008. Body, Caring and Power in Teacher–Pupil Relationships: Encounters in former pupils' memories. *Scandinavian Journal of Educational Research* 52 (4), 355–371. <https://doi.org/10.1080/00313830802184517>
- Vitie, Paula 2015. 1930-luvulla työssäkäyvä nainen – kolmen naisen kertomukset opiskelusta ja työelämästä. Teoksessa Sääntti, Janne (toim.), *Koulumuistot – kokemuksia koulusta, tutkimusta muistelusta*. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2015. Helsinki: Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura, 46–65.
- Vitie, Paula 2018. "Opinnot aukeaa ja asiat hoituu" – Vuoden 1964 ylioppilaiden kokemuksia opiskelusta maaseutulukiassa. Opinnäytetyö. Turku: Turun yliopisto.
- Vuorikoski, Marjo 2003. Valta ja sukupuoli opettajaksi opiskelevien koulumuistoissa. Teoksessa Vuorikoski, Marjo, Törmä, Sirpa and Viskari, Sinikka (toim.), *Opettajan vaiettu valta*. Tampere: Vastapaino, 131–154.
- Åberg-Bengtsson, Lisbeth 2009. The smaller the better? A review of research on small rural schools in Sweden. *International Journal of Educational Research* 48 (2), 100–108. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2009.02.007>

KT Suvi Jokila työskentelee Turun yliopiston kasvatustieteiden laitoksella apurahatutkijana.